

www.learned.sk

Výročný príhovor predsedu Učenej spoločnosti Slovenska

prof. RNDr. Peter Moczo, DrSc.

7. januára 2021

Historická zodpovednosť politikov, vedcov a učiteľov

Súčasná kríza spoločnosti a štátu

Zmietame sa v kríze, ktorú nikto nepredvídal a na ktorú nebol nikto pripravený. Súčasná kritická situácia je dôsledkom neočakávaného výskytu vírusu, konania politikov, nerešpektovania vedcov a vedeckého poznania a mentálnej neschopnosti množstva ľudí správať sa zodpovedne, disciplinovane a ohľaduplne.

Rok pred pandémiou

Rok pred vypuknutím pandémie, 26. februára 2019, boli v Aule UK za prítomnosti prezidenta SR, predsedu vlády SR a predsedu výboru NR SR odovzdané diplomy najvyššej vedeckej hodnosti novým doktorom vied. V príhovore som zdôraznil, že bez excelentného výskumu a kvalitného vzdelávania sa nemôže spoločnosť dobre pripraviť na hrozby a problémy, ktoré môžu ohroziť nielen kvalitu života, ale aj celú civilizáciu. Zdôraznil som aj možnosť, že v jednom čase sa môže vyskytnúť niekoľko hrozieb a problémov zároveň. Úvahu s celým radom konkrétnych príkladov v prírode a spoločnosti som ukončil apelom: Kto bude riešiť tieto problémy? Bez excelentnej vedy vo svete i v jednotlivých krajinách a dostatočnej priemernej úrovne vzdelania celej populácie to nepôjde. Ak budú mať vedci rozumné podmienky pre bádanie, budú schopní vyriešiť, alebo aspoň signifikantne redukovať dôsledky uvedených a mnohých ďalších hrozieb a problémov.

Bolo by zaujímavé vedieť, koľkí z prítomných v Aule UK vnímali tieto slová len ako ďalší rečnícky pokus zdôrazniť dôležitosť výskumu a koľkí si uvedomili skutočnú naliehavosť toho, čo som povedal. A koľkí zodpovední v rámci svojich kompetencií pomohli zlepšiť stav vedy, výskumu a vzdelávania na Slovensku iniciatívne alebo aspoň v odozve na neustále apely vedcov.

O rok neskôr sme tu mali pandémiu a teraz máme vážnu krízu spoločnosti a štátu.

Môže to byť ešte horšie

Zemetrasenie v Chorvátsku nám varovne pripomína, že v jednom čase môžeme mať aj viac problémov.

To nie je strašenie ani účelový rečnícky obrat. Je to len triezve pripomenutie, že by to mohlo byť skutočne ešte oveľa horšie. Zatvárať si pred tým oči, by bolo nezodpovedné. Ako už desaťročia seizmológovia verejne upozorňujú, na Slovensku boli ničivé zemetrasenia (jedno dokonca zabíjalo) a naše územie je naďalej tektonicky aktívne. Chorvátske zemetrasenie bolo tragické a spôsobilo rozsiahle škody, ale mohlo to byť pri tejto veľkosti zemetrasenia rádovo horšie pri menej priaznivých lokálnych podmienkach v podloží.

Ak by bolo hneď zajtra zemetrasenie v Malých Karpatoch, pri Komárne alebo na strednom Slovensku s magnitúdom len o málo menším, aké malo zemetrasenie v Chorvátsku, nebolo by to v rozpore s tým, o čom nás varuje minulosť. Mnohým napadne: nevieme aspoň približne povedať, či sa nezvyšuje aktivita v ohniskových oblastiach, ktorá by mohla indikovať blížiace sa zemetrasenie? Nie, pri súčasnej miere podpory príslušného výskumu zo strany všetkých kompetentných, to možné nie je.

Čo s tým všetkým? Nič lepšie a účinnejšie ako reforma a lepšia podpora vedy, výskumu a vzdelávania neexistuje.

Čo sa malo diať po vypuknutí pandémie

Nový vírus všetkých prekvapil, nebolo možné ho predvídať, ani sa naň špecificky pripraviť. Čoskoro sa ukázalo, že je úplne iný ako napr. SARS 1 a MERS. Primárne teda ide o problém virologický a epidemiologický. Vedecký a odborný.

Bezprostredne však ovplyvňuje každodenný život jednotlivcov, celej spoločnosti, štátu a celého sveta. Pandémiu teda možno riešiť, ak sa politici v rozumnom a systematickom úsilí opierajú o vedcov a výskum. Pritom je nutná aj triezvosť a skromnosť politikov vo vzťahu k tomu, čo dokážu ako ne-virologovia a ne-epidemiológovia posúdiť.

Základom boja proti pandémie má byť vedecký prístup a výskum, ktorý vedie k objektívnemu poznaniu. Akékoľvek názory, ktoré nie sú založené na vedeckom poznaní, sú nielen nanič, ale sú aj aktívne škodlivé. Priamo i nepriamo poškodzujú napokon aj tých, ktorí vedecky nepodložené názory šíria a svojím nezodpovedným správaním podporujú.

Ako nás poučča história, riešenie významných vedeckých problémov sa rodí v hlavách výnimočných vedcov. V čase pandémie to znamená, že štát musí okamžite podporiť svojich špičkových vedcov a vytvoriť im podmienky na bádanie. Ak sa namiesto včasnej a dostatočnej podpory výskumu a dostatočného rešpektovania vedcov len opakovane testuje a čaká sa na priaznivejšie čísla, pandémie nemožno zvládnuť.

Efektívne riešenie pandemickej situácie môže byť dosiahnuté len systematickými a systémovými opatreniami na základe vysokej vedeckej, politickej, legislatívnej a parlamentnej odbornosti.

Čo sa v skutočnosti dialo

Pandémia vypukla začiatkom marca. Finančná podpora výskumu prišla v novembri. Chýbala dôvera v špičkových vedcov? Alebo predstavitelia štátu nevedeli, že ich máme?

Politici nerešpektovali vedcov tak a v takej miere, ako mali. Od podpory až po prijímanie konkrétnych opatrení.

Milióny odborníkov na COVID 19

Ak máme milióny odborníkov na virológiu a pandémiu, ako je možné, že sme sa ocitli v kríze, keď je bezprostredne ohrozené zdravie každého z nás a v mnohých prípadoch aj naše životy?

Ak si milióny ľudí na Slovensku myslia, že rozumejú tomu, čo nevyštudovali, prečo denne neprichádzajú napríklad s riešeniami matematických, fyzikálnych, chemických a biologických problémov? Prečo? Jednoducho preto, že sú to náročné vedecké problémy vyžadujúce nielen základné vzdelanie na úrovni vysokej školy, ale aj výskumnú činnosť v danej problematike.

Pretože to jednoducho nedokážu. Ako je potom možné, že podliehajú absurdnej ilúzii, že iný rovnako náročný vedecký problém posúdiť vedia? Len preto, že bezprostrednejšie vnímajú niektoré jeho prejavy? Kde sa berie tá neuveriteľná netrieivosť myslí takého množstva ľudí?

Nie je to jednoducho aj dôsledok nedostatočne kvalitného a komplexného vzdelania?

Dnes nie je problém absolvovať vysokú školu a stať sa špeciálne a úzko vzdelaným na takejto základnej úrovni. Problémom nielen našej spoločnosti, ale aj celého ľudstva je absencia dostatočnej komplexnosti vzdelania a formovania osobnosti mladých ľudí.

Dnes je miera komplexnosti vzdelania absolventa VŠ relatívne nižšia, ako bola pred sto rokmi u absolventov gymnázia. Ďalší apel na reformu a zvýšenie kvality vzdelávania.

Elementárna arogancia a bezohľadnosť

Zjednodušene povedané, príliš veľké množstvo ľudí sa správa nezodpovedne voči sebe, voči svojim blízkym a napokon voči celej spoločnosti.

Nerešpektujú nariadenia, odporúčania. Nerešpektujú politikov, vedcov ani pápeža.

Ak neuvažujeme prípady objektívne nezavinenej mentálnej neschopnosti, je napokon aj pohrdanie a arogancia len dôsledkom neschopnosti pochopiť. Dôsledkom nekomplexnosti vzdelania a osobnosti. Naprieč celým spektrom – od formálne najmenej vzdelaných až po formálne najviac akademicky kvalifikovaných. Dokonca je možné vidieť aj arogantného profesora medicíny.

Koniec pandémie

Očkovanie je najbezpečnejšia ochrana ľudí a aj zvierat pred ochorením a vypuknutím epidémie či pandémie.

Očkovanie je proces na základe vedeckého poznania. Nemôže byť vecou „demokratického prístupu“ neodborníkov. Ako zdôraznil akademik Učenej spoločnosti Slovenska prof. Fedor Čiampor, vírusy nepoznajú demokraciu, religiozitu, antivakcinačné nepravdy či iné faktory, ktoré sa v našej i svetovej populácii objavujú stále viac a viac. Dôkazom škodlivosti laického demokratického prístupu sú napr. znovu sa objavujúce menšie i rozsiahle epidémie osýpok.

Pripomeňme si, že napr. pravé kiahne a detská obrna boli porazené až pri 95 - 100 % -nej zaočkovanosti populácie. Zaočkovanosť pod 75 až 80 % ochráni len určitú časť populácie, ale nemusí zabrániť hrozbe epidémie či pandémie.

Po pandémii

Európska únia zriadila fond obnovy a reziliencie na obnovu po následkoch koronakrízy a tiež vybudovanie lepšej odolnosti ekonomík a celých štátov voči podobným situáciám.

Na to, aby štát zvládol nepredvídateľné krízy, musí mať dostatok ľudí, ktorí sú schopní nájsť a presadiť pôvodné riešenia, a musí mať na to potrebnú infraštruktúru.

To sa nedá dosiahnuť bez výraznej reformy vedy, výskumu a vzdelávania a zároveň razantného zvýšenia finančnej podpory.

Bez kvalitného vzdelávania nie je možné dosiahnuť, aby sme mali na Slovensku dostatočne rozvinutý výskum. Najmä ten základný výskum, ktorý v celých dejinách ľudstva presvedčivo

preukázal najväčší potenciál ekonomického a civilizačného pokroku. A najväčšiu schopnosť pripraviť sa na riešenie nepredvídateľných výziev a udalostí.

Je dôležité skúmať štruktúru matematických objektov, žiarenie vo vesmíre, zaniknuté civilizácie, vývoj literatúry a mnohé ďalšie otázky a problémy. Mnohí si neuvedomujú, že aj výsledky takýchto – laikom nie dobre zrozumiteľných – výskumov môžu prispieť k zvýšeniu kvality života a to nielen v duševnej rovine, ale aj s viditeľným ekonomickým benefitom.

Preto je nevyhnutné, aby bola v rámci slovenského plánu pre použite fondu obnovy a reziliencie alokovaná významná časť zdrojov na vzdelanie, výskum a vývoj.

Historická zodpovednosť politikov

Ocitli sme sa v situácii historickej šance pre politikov, ktorí riadia náš štát. Ak správne využijú fond obnovy a zabezpečia nutné reformy na zvýšenie kvality vzdelávania a výskumu, pomôžu každému z nás a celej spoločnosti. Vytvorí šancu pre našu spoločnú budúcnosť.

Kto ak nie zodpovední politici by si mali uvedomiť, že k civilizačnému a ekonomickému pokroku dochádza len vtedy, ak sú politici dostatočne vzdelaní na to, aby rešpektovali vedcov a odborníkov.

Historická zodpovednosť vedcov a učiteľov

Prakticky vo všetkých vyhláseniach, stanoviskách a deklaráciách už roky upozorňujeme na to, že jedným z hlavných problémov Slovenska je vzťah celej spoločnosti k vede, výskumu a vzdelávaniu. Verejnosť ako celok skutočne nevie, že rozvoj poznania, excelentný výskum a kvalitné vzdelávanie sú najdôležitejšou nutnou podmienkou rozumného rozvoja a prežitia spoločnosti. Súčasná pandémia to všetko len potvrdzuje.

Prečo je však vzťah spoločnosti k vede, výskumu a vzdelávaniu taký?

Ani my, vedci a učelia, sme dostatočne nedocenili, že spoločnosť treba k správne vzťahu vychovávať. Nikto to za nás neurobí. Dúfať v zjavenie dostatočného počtu osvietených politikov, nie je riešením.

Evidentne, nestačí len robiť excelentný a zaujímavý výskum. Musíme pôsobiť na spoločnosť tak, aby pochopila to najpodstatnejšie: že rozvoj poznania, excelentný výskum a kvalitné vzdelávanie sú najdôležitejšou nutnou podmienkou rozumného rozvoja a prežitia spoločnosti.

Ak sa nám to podarí, viac talentovaných a ambiciózných ľudí bude chcieť žiť a pracovať na Slovensku. Lepšie sa pripravíme na ďalšie náročné výzvy. A tie zákonite prídu.